

Büntelen bűnhődők

Októberi tűzoltóepizód

Sárgult iratokkal, harminc-három évvel ezelőtti, nyomdai termék mivoltában újságnak nevezhető lappal keresett fel röpke emlékezésre, igazságkereső múlt-elevenítésre egy rokkantnyugdíjas férfi. A megromlott egészségű Magera István — mert így hívják — évforduló kapcsán tette fel a kérdést, a régi, 1956-os októberre utalva:

— Érdekes, hogy soha nem tűnt fel senkinek, a forradalom idején, a kommunizmus védelmében miért nem lépett föl vízágyúkkal, mint tömegoszlató eszközökkel a tűzoltóság?

— Lám, ez nekem se jutott soha eszembe, de tán egyszerű magyarázata is lehetne, hogy akkor még nem volt ilyesmire alkalmas vízágyú — válaszként a kérdés-felelet szerepcseréiben. Am a magyarázat korántsem ebben keresendő. Ezt Magera István, 1957 februárjáig tűzoltó szakaszvezető, tényekkel igazolta.

— Akkor is volt már nagy nyomású lajtkocsi, amire rácsatlakoztatva a tömlőt, a tűntetőket szétkergethették volna. De éppenséggel az akarat volt más a szegedi tűzoltóságon, megelégedve a Rákosi-rendszer nyomorúságos éveit. Parancs pedig érkezett, amikor az emberek elkezdtek vonulni a Széchenyi tér irányába, hogy a laktanyából menjünk ki, mi, a szegedi alosztály tűzoltói, és akadályozzuk meg a tömeges összejövetelt. Nem teljesítettük ezt a parancsot, holott több helyről is megismételték. Arra nem tudok visszaemlékezni, melyik napon történt mindez, de telefonáltak többször a rendőrségtől, a tanácstól is. Mi viszont meg voltunk győződve, hogy a felkelés, a nép türelmevesztése és szabadságvágya jogos. Nem akartunk közbeledni. Nagyon nagy bűnünk volt ez a későbbiekben. Ezt megelőzően már létrehoztuk a tűzoltó alosztályon a munkás-tanácsnak megfelelő bizottságot. Öttagú volt a bizottság, s a beosztott tűzoltók engem választottak a bizottság vezetőjének. A tiszteket nem kérdeztük meg, hanem a rangjukról, amit inkább párttagokként, politikai szerepkörben kaptak, megfosztottuk őket. Nekik ugyanúgy kötelességük volt a tűzoltásban részt venni, mint bármelyik beosztottnak.

Magera István, egykori tűzoltó szakaszvezető az 1957 júliusi belügyi folyóiratban, a Magyar Tűzoltó című újságban egészen más titulust kapott. A cikk, amely a „Kevesebben vagyunk”, de erősebbek, mint valaha” veretes címet viseli, s a témára utalva a Pártéptéti munkánk néhány szervezési kérdése alcímmel jelent meg, egyik bekezdésében eképpen szól: „A szegedi elvtársak olyannyira elővigyázatlanok voltak, hogy még az ellenforradalmár Dorgai volt tü. hadnagyt is átigazolták, pedig nagyon jól tudták, hogy Dorgai egyik vezéralakja volt annak az úgynevezett „Magera-kormány”-nak”, amelyik a Csongrád megyei egységekről igyekezett eltávolítani a kommunista parancsnokokat és a kommunista elvtársakat”.

— A nemes titulust tartalmazó, elmés cikk remek fazon a korabeli és némiképp még később is élő sajtóban. Am nyílván nem vártak a számonkérésrel több, mint fél évig. Mi történt a szovjet csapatok segédletével elért kétes stabilizáció után?

— Már decemberben, azután 57 januárjában láttam, hogy nem fognak békén hagyni. Többször behívtak a rendőrségre, kihallgattak, ujjlenyomatot vettek. Nem sok idő múlva, február közepén, fegyelmileg elbocsátottak a tűzoltóságtól — azonnali hatállyal. A felmondás indoklása-ként az szerepelt, hogy súlyosan vétettem a katonai fegyelem ellen, megszegtem a tűzoltó esküben vállalt kötelezettségeket, társaimmal együtt törvénytelenül ítékeztem, a tűzoltóság belső egységét és fegyelmét felforgattam.

— Az eskü szövege olyasmit is magába foglal, ami a kommunista társadalmi rend védelmére vonatkozott?

— Igen, ilyen értelemben volt megfogalmazva. Tehát nem arról van szó, hogy akár én, vagy a bizottság bármelyik tagja azt mondta volna: nem oltunk tüzet, és ti se tegyétek. De túl egyszerű lenne azt gondolni, hogy a tűzoltó tüzet olt, és ezzel el van minden intézve. Maga se gondolja komolyan, hogy politikamentes lehetett bármiféle szakma, munkahely. Különösen BM-hatáskörben. Annyi bizonyos: mi a bizottsághoz beválasztott társaimmal együtt voltunk más egységek-nél is, hogy arra kérjük őket, ne lépjenek fel a kommunista rendvédelmében. Őszintén megmondom, mi, itt Szegeden se pro-, se kontra, tevékeny szerepet nem vállaltunk az eseményekben. Mivel azt említettem már, hogy tömegoszlatásra kivonulni nem akartunk, azt szintűgy szóvá teszem: kértek bennünket vörös csillag leverésére, szobordöntögetésre a forradalmárok oldaláról, de azt se teljesítettük. Bár a Rákosi-rendszer elleni fellépést jogosnak láttuk, a napi munkánk nekünk a tűzvédelem, tűzoltás volt. Tevékenységünkben ezt tartottuk szem előtt.

— A fegyelmi elbocsátást mégsem kerülhette el. Mihez kezdett azután?

— Nem maradhattam a tűzoltóságnál. Mint a bizottság többi tagját, s még további velünk egyetértő személyeket elbocsátottak. Megaláztatás, folyamatos rendőri felügyelet egy évig, ez jutott nekem. Munkát nem kaptam, egy ideig csak alkalmi munkából, üvegesnél vállalt segédmunkából, és mindenféle más, valamicske kis pénz hozó tevékenységből próbáltam eltartani a családot. Stabil munkahelyet igazából csak 1959-ben találhattam a vegyipari, a későbbi kazánjavító szövetkezetben, ahol egy nagyon rendes, megértő ember volt a vezető. Megviseltek azonban ezek az évek, és azt várom, hogy erkölcsileg elégtelt kapjak. Mert amit tettem, azért én meghurcoltatást nem érdemeltem.

Borsei Péter

A városi képviselő-testület tagjainak szíves figyelmébe

Ismét: utcanevek

A labdarúgáshoz és az utcanevekhez mindenki ért. Az utóbbi is nemzeti sport: a legkönnyebb dolog az utcanevek megváltoztatására ötleteket adni. A legolcsóbb szórakozás is — a javasolnák. Am drágamulatság a közösség számára. Új utcanevek, új térképek, új bélyegzők, levélpapírok; beírások a személyi igazolványba; sok kellemetlenség a mentők, tűzoltók, taxisok, távirat-kézbőlítők munkájában; olykor élet-halált okozó késedelem...

Saját költségen!

Ezért javasolta már 1938-ban Cs. Sebestyén Károly, Móra jobbkeze és utóda a Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum élén, hogy mondja ki a város hatósága: minden utcanev-változtatási indítványról csak a beadástól számított egy esztendőre lehessen tárgyalni. „Egy év alatt — okolta meg javaslatát nem kis gúnyal utcaneveink tudós bűvára — megszüntetik az indítványozó úr városatyai mandátumát, vagy pl. egy év alatt leköszönhet a kormány, s így felesleges a miniszterelnökről utcát elnevezni.” Másik javaslat: az indítványt benyújtó személy vagy testület tartozzék viselni az utca átkezelésével járó költségeket. „Indoklás: Ha saját zsebükből kell lojalitást mutatni, meggondolják az emberek a dolgot, mielőtt ilyen költségekbe verik magukat.”

Minden nagy politikai változás rajta akarja hagyni nyomát a város utcanevrendszérén. Ma is van erre törekvés, de ennek csak egy része természetes és jogos. Mint a szegedi utcanevek történetének kutatója, szeretném, ha ezután elkerülnék mindazokat a hibákat, amelyeket a vonatkozásban minden előző történelmi korszak (az 1879. évi árvízről kezdve, a dualizmus, a Horthy-korszak, a Rákosi-és Kádár-rendszer) elkövetett.

Szentháromság utca

A rendszerváltás óta eddig tett változtatások, melyekről engem is megkérdeztek, szükségesek és jók. A legjelentősebb, hogy visszakapta nevét az 1432-ben már azonos nyomvonalon meglevő, 1522-től bizonyosan e néven ismert Szentháromság utca. Tari János az egyetemi pártbizottság titkáráként már az ötvenes években képtelen volt elviselni, hogy levélpapírján Szentháromság utca szerepeljen, ezért önkényesen Felszabadulás utcának kezdte írni. Ez nem vált hivatalossá, de amint a városi tanács elnökhelyettese lett, nem nyugodott, míg 1961-ben el nem sikerült törölnie a Szentháromság utca nevét. Most visszakapta a város legrégebbi utcanevét. Azzal nem értek egyet (erről nem kérdeztek meg), hogy utca helyett útnak keresztelték. Főlöské, mert ha eleinknek jó volt az utca, hagyománytiszteltből ezt kell megőriznünk. Az út különben is csak egyenes lehet; a Szentháromság utca azonban kis ívben meghajlik.

Csöpörke utca

Helyes volt a kis körutat visszaadni a Víz utáni újjáépítést irányító királybiztosnak, Tisza Lajosnak. A kárpótlásul 1950-ben Alsóvároson kapott Tisza Lajos utcának nem adhatjuk vissza már a Víz utáni utcanevrendezéstől, 1880-tól viselt Délibáb nevet, mivel a közben Szegedhez csatolt Dorozsmán is van ilyen. De most kitűnő alkalom kínálkozik a szép szegedi szónak, a csöpörkének megmentésére. E már-már kihalt tájszavunk kisebb tavat, vízállást jelent. Eredetileg nyilván valamely kútkifolyóról, ahonnan csöpögött a víz. Több csöpörke volt a régi Szegeden, többek közt a mai Ady teret is így hívták. A legismertebb azonban a mai Tisza Lajos és Szent Antal utcák találkozási táján terült el. Ehhez a csöpörkéhez fűződik az alsóvárosi templom kegyképeként legendája. A hagyomány szerint a török megszállás után nyolcvan esztendőig

ebben rejtőzött az oltárkép: egy török, miután lovának lába — ahogy a templomban, jobb oldalt a szenteltvíztartó fölött Heksch Nándor domborműve (1942) ábrázolja — a képet napvilágra billentette, visszaadta a barátoknak. Amíg a Csöpörkét föl nem töltötték, a havi búcsúra (aug. 5.) érkező zarándokok megmosdottak a kegyképtől hitük szerint megszentelődött vízében. Miután a víz eltűnt, némely búcsúsok a csöpörke utolsó maradványát, forrását keresték föl, s mosdottak meg vízében a Tisza Lajos utca 50. sz. ház udvarán. Ez a kút ma is megvan, érdemes a megővásra. S a mai Tisza Lajos utca Csöpörke utca lehetne.

Visszakapta nevét a Kálvária út (ez sem sugárút, hiába nevezte el az utolsó végrehajtó bizottsági ülés így, hiszen ez is megtörök derékban); a Kálvária tér, a Boldogasszony sugárút, a Fekete Sas utca (így, nagy kezdőbetűvel, mert hajdan itt álló Fekete Sas Szállóról kapta nevét); az Apáca utca; a Vitéz utca (amely nem a Vitézi Rendről, hanem a köztivétről, a közkatonáról kapta nevét a mellette levő Honvéd térrel és Zászló utcával egy bokrot alkotva); a Fő fasor és a Temesvári körút.

Moszkvai körút

Temesvár, akár a nagy körút szeletei, a Víz után nyújtott segítségével érdemelte ki, hogy a nagy körút újszegedi folytatásaként alkotott útszakasz a nevét viselje. Amilyen ostobaság volt, hogy 1945-ben Berlint megfosztották a körút egy szakaszától, olyan hiba lenne most a Moszkvai körút megváltoztatását követelni. Amikor a Komócsin-rendszer korifeusai rájöttek, hogy Berlin már nem „a fasizta fenéved barlangja”, hanem az NDK fővárosa, kárpótlásul a Párizsi körútból kiszakítottak egy darabot, s ezt ismét Berlini körútnak nevezték. Ezzel sikerült úgy összekutyniuk a nagy körút névanyagát, hogy most már nem tudunk kivergődni e zűrzavarból. Így kell tehát hagynunk, annál inkább, mert nem szabad elfelednünk, hogy Moszkva — pontosabban Oroszország — szintén adakozott Szeged árvíz utáni újjáépítésére. A sorrend ez: Bécs 551 595 forint, Berlin 395 941 forint, Párizs 283 182 forint, London 143 686 forint, Róma 51 763 forint, Brüsszel 47 139 forint, Bukarest 34 837 forint, Moszkva 34 456 forint.

Ha 1880-ban nem is jutott Bukarestnek meg Moszkvának hely a nagy körút szeletein, most már, hogy Moszkva neve — mindegy, miért — ott van, nem szabad hozzányúlunk.

Vasas Szent Péter utca

Mielőbb vissza kell viszont állítanunk a Vasas Szent Péter utca nevét, amelyet csak 1977-ben változtattak Zöld Sándor utcára. Komócsin Mihály két legyet akart ütni egy csapásra; jóvátenni, amit éppen ők követtek el a halálba hajszolt Zöld Sándor ellen, s egy füst alatt megszabadulni ismét egy „szent” utcanevtől.

Am a Vasas Szent Péter utca neve szegedi nyelvi különlegesség és várostörténelmi emlék. Péter apostol börtönből való csodálatos kiszabadulásának ünnepe (a Winkler-kódex megfogalmazása szerint: Szent Péter vasszakadatja), augusztus elseje, Rókus búcsúnapja. Szünetedéseivel vált Szent Péter a testi-lelki betegek patrónusává. Az 1738. évi pestis, a gugahalál után a szegedi betegek elkülönítője, a lazarettum, a mai rókusai templom táján, akkor még lakatlan területen állott. A járvány elmúltával Szeged népe megfogadta, hogy Vasas Szent Péter napját a legnagyobb ájtatossággal ünnepli meg. A templom homlokzatán ezért látható Szent Rókussal együtt a bilincsbe vert, azaz Vasas Szent Péter.

Meggondolatlan ötletek

Elém került néhány utcanev-változtatási javaslat is. Némelyek 70-100 nevet is át

szeretnének keresztelni. Ez nem csak fölösleges, hanem nagy kavarodást is idézne elő. Nem tudom pl. miért kellene a derék tanyai tanítónak és népi írónak, Bite Pálnak csak 1974-ben fölkerült nevét levenni? Avagy József Attila barátját, a Szép Szó szerkesztőjét, a szegedi Gáspár Zoltánét, épp most, amikor tanulmányainak gyűjteményes kötete megjelent, megmentvén életművét a feledéstől. Van, aki az iroklásszikus Kassák Lajost, a világhírű filmtudós Balázs Bélát, vagy a mártír festőművész Kukovecz Nanát fosztaná meg utcájától. Ez utóbbiak ráadásul Szeged szülöttjei is: hol legyen róluk utca elnevezve, ha szülővárosukban nem?

A Vitéz utca sorsára emlékeztetőben neveltség, hogy némelyek a tápai Pajtás utcát is meg akarják változtatni, nyilván mert az úttörők így hívták egymást. Dehát Tyukodi pajtás is volt, s dalaink tele vannak e szép magyar szóval... Van, akinek a Dolgos utca is gyanús, kérdezvén, milyen hangulatot tükröz e név? A dolgos ember ezután is eszménykép lesz, nemde? S miért volna méltatlan az Olajos utca a nevére? Olajbányászaik nem termelik ezután is a fekete aranyat számunkra?

Akad, aki a Sarló utcát is meg akarja változtatni, pedig ennek semmi köze a kommunista jelképrendszerhez, csupán az aratás hagyományos eszközéről kapta nevét.

Munkásmozgalmi harcosok

Külön gond a munkásmozgalmi nevek. Ha Kálmán András nevét leveszik, senkinek nem lehet kifogása. Ez megint Komócsin Mihály akarataiból a Zöld Sándor utca mintájára, 1977-ben került utcatáblánkra, hogy kiszorítsa Szent Gellért nevét. Kommunistaként ő is elvtársainak lett az áldozata, de Szegedhez semmi köze sem volt.

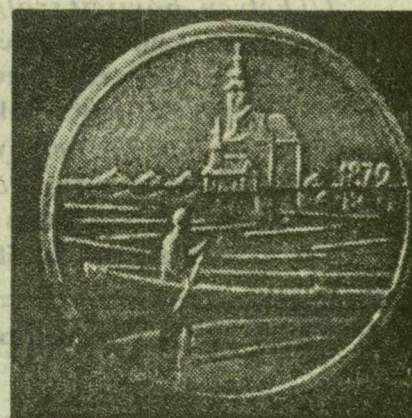
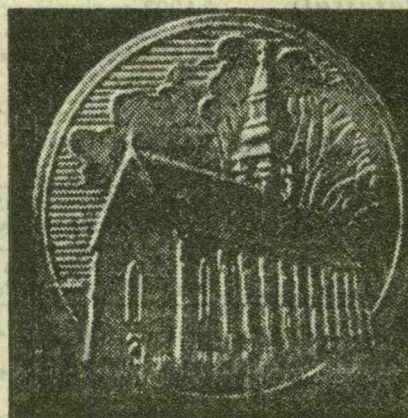
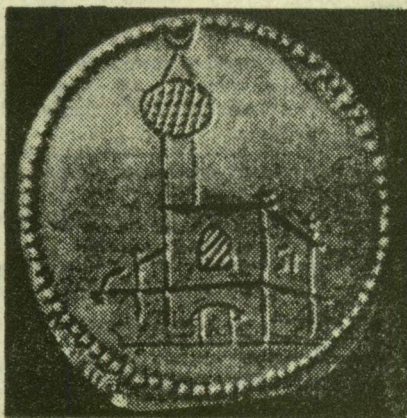
Méltatlan lenne azonban, ha Szeged nagy múltú, egyebek között Juhász Gyula és Czibula Antal nevével fémjelzett szociáldemokrata munkásmozgalmának derék harcosai nevétől is megfosztanánk utcáinkat. Ők őszinte hittel küzdöttek a munkássztiály társadalmi felszabadításáért, érte sok áldozatot hoztak, üldöztetést szenvedtek. Többségük (Bódi Vera, Bori Mihály, Ladvánszky József, Szabó János s így tovább) meg sem érte a felszabadulást, így módja sem nyílt arra, hogy a fordulat éve után hatalmával visszaélve népellenes bűnöket követhessen el. Wallisch Kálmán neve ellenemre került utcatáblára, mert német írásmódja miatt nem odaváló. De mint a magyar és az osztrák munkásmozgalmak, az 1934. évi bécsi munkásfelkelés harcosának, a Hitler kezére játszó ellenforradalmi terror áldozatának emléke, ezután is tiszteletet parancsol.

Ne csak személyneveket!

Téved, aki utcanévként csak személynevet tud elképzelni. Holott a legszebbek a természetből, a növény- és állatvilágból, a jeles épületekről, emlékhelyekről, törzsköcs szegedi családok neveiből alkotott utcanevek. Különösen értékesek a csak Szegedre jellemző nevek. Az utcaneveknek esztétikájuk van, mind nyelvi, mind hangulati összetevők eredőjeként. Ezért például a Palánk, az Oskola, a Sőhordó, a Föltámadás, a Kácsa utca, a Tarján széle vagy a Budzsák neve.

Abból kell ugyanis kiindulnunk, hogy az utcanev első rendeltetése a tájékozódás, és csak másodsorban az emlékezés, harmadsorban a tiszteletadás. Utcanévrendszereket valóban meg kell tisztítanunk a ráakódott idegen rétegektől. A legértékesebb utcanev — akár a műemlék — a legrégebbi: ha valamit föltétlenül meg kell változtatnunk, legalább a Víz (1879) utáni utcanevrendezésig, még jobb, ha a Víz elé megyünk vissza névért.

Péter László

FRITZ MIHÁLY ÉRMEI